

Հոփսիմե ՆԻԿՈՂՈՍՅԱՆ
Բեյլա ՍԱՐՈՒԽԱՆՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԻՐԱԶԵԿՈՒԹՅԱՆ ԴԵՐԸ ՕՏԱՐ ԼԵԶՎԻ
ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅՈՒՄ

Օտար լեզվի ուսուցումը ակտիվ և բարդ գործընթաց է, որի վրա ազդում են տարբեր արտալեզվական գործոններ: Սույն հոդվածում արտալեզվական գործոնների շարքում դիտարկվում են մոտիվացիան, տարիքը, հիշողությունը, մշակութային իրազեկությունը և գեղարվեստական գրականություն կարդալը, որոնք մեծ դեր են խաղում օտար լեզուներ յուրացնելու ընթացքում: Հոդվածում քննարկվող օրինակները ցույց են տալիս, թե ինչպես կարելի է ուսանողների մոտ առաջացնել մոտիվացիա և մշակութային իրազեկություն և հասնել օտար լեզվի իմացության՝ գրականություն կարդալու միջոցով:

Բանալի բառեր. *արտալեզվական գործոններ, մշակութային իրազեկություն, հաղորդակցության գործառույթ, մոտիվացիա, հաղորդակցություն, օտար լեզվի ուսուցման գործընթաց*

Օտար լեզվի ուսուցման գործընթացի վրա մեծ ազդեցություն ունեն արտալեզվական գործոնները՝ սովորողի տարիքը, հիշողությունը, լեզվական ինտուիցիան, կրթական մակարդակը, կենտրոնացումը, մոտիվացիան, մշակութային իրազեկությունը, շրջապատող միջավայրը, համբերատարությունը, աշխատասիրությունը, ուսուցչի դերը, հոգեբանական գործոնը և այլն: Սույն հոդվածում մենք կանդրադառնանք այնպիսի գործոնների, ինչպիսին են *տարիքը, հիշողությունը, մշակութային իրազեկությունը*, քանի որ գտնում ենք, որ վերոնշյալ գործոնները մեծ դեր են խաղում լեզու ուսումնասիրելու պրոցեսում: Ուսանողների մոտ ցանկություն, պահանջ, հետաքրքրություն և պատրաստակամություն (այլ կերպ ասած՝ մոտիվացիա) առաջ բերելու նպատակով դասավանդող ուսուցիչները (կամ դասախոսները) օգտագործում են տարբեր մեթոդներ և նյութեր, քանի որ օտար լեզու սովորողները ունեն տվյալ լեզուն յուրացնելու անհրաժեշտ տարբեր ունակություններ ու հմտություններ: Եթե անգամ սովորողները արտաբերում են բառեր, արտահայտություններ և նախադասություններ ճիշտ արտասանությամբ, առոգանության և շեշտի սխալները շատ տարածված երևույթ են: Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ օտար լեզու սովորողները ընկալում են նյութը տարբեր ձևերով և տարբեր ժամանակահատվածում: Բավական կարճ ժամանակամիջոցում հաջողության հասնելու համար դասավանդող մասնագետները պետք է գիտակցեն, թե օտար լեզու ուսումնասիրողները ինչ են ուզում սովորել առաջնահերթ: Անհատի սովորելու ոճը այս կամ այն մեթոդին առաջնայնություն տալու ձևն է: Ոմանք սովորում են անգիր անելով, մյուսները՝ գրելով, երրորդ խումբը՝ պարզապես հիշելով և այլն: Երբ սովորելու

գործընթացը ընթանում է այն ձևով, որը առավել գերադասելի է լեզուն ուսումնասիրողի համար, կարճ ժամանակահատվածում կարելի է հասնել դրական արդյունքի: Ըստ լեզվաբանական հարաբերակցության սկզբունքի՝ լեզվակրի մոտ աշխարհի պատկերը ձևավորվում է տվյալ լեզվի քերականական և բառապաշարային դասակարգման միջոցով, այսինքն՝ օբյեկտիվ իրականության պատկերը տարբեր է տարբեր լեզվով խոսող մարդկանց մոտ, քանզի այդ տարբեր լեզվի քերականությունն ու բառապաշարը տարբեր ձևով է դասակարգում իրականության երևույթները /Sapir, 1921: 215/:

Ինչպես հայտնի է, լեզվի ամենակարևոր գործառույթներից մեկը *հաղորդակցվելու գործառույթն* է, և մեր օրերում անհրաժեշտ պայման է ուսանողների մոտ հաղորդակցական հմտությունների զարգացումը վերջնական մպատակին հասնելու համար, այն է՝ օտար լեզվի գերազանց իմացության:

Ժուռնալիստիկայի ֆակուլտետում մոտ քսանհինգ տարի դասավանդելու ընթացքում մեր կողմից մշակվել է հատուկ մոտեցում և մեթոդիկա տարբեր մակարդակների ուսանողների մոտ օտար լեզվի՝ հատկապես անգլերենի նկատմամբ հետաքրքրություն և լեզուն սովորելու մեծ ցանկություն առաջացնելու ուղղությամբ:

Օտար լեզու դասավանդող մասնագետները պետք է սովորողներին տրամադրեն լայն հնարավորություններ շփման համար՝ նրանց առաջարկելով թեմաներ, որոնք վերաբերում են թե՛ առօրյա կյանքին, թե՛ քաղաքականությանը, թե՛ տնտեսությանը, թե՛ իրենց մասնագիտությանը: Ուսանող-ուսանող, ուսանող-դասախոս կապը պետք է լինի ակտիվ և անմիջական՝ դիմացինին լսելու կարողությամբ և փոխըմբռնմամբ:

Հայաստանի տարբեր շրջաններում օտար լեզվի ուսուցման մակարդակը, դժբախտաբար, բավականին ցածր է, որի հետևանքով դիմորդներից շատերը չեն ունենում օտար լեզվի համապատասխան գիտելիքներ: Արդյունքում շատ ֆակուլտետներ ընդունելության քննությունների ցանկից հանել են օտար լեզվի քննությունը: Ուսանողները հաճախ հանդիպում են դժվարությունների, քանի որ կարճ ժամանակահատվածում մեծ ջանքերի գնով ստիպված են լինում հասնել լեզվի իմացության պատշաճ մակարդակի՝ քաջ գիտակցելով, որ մեր օրերում անհնար է լավ մասնագետ դառնալ առանց օտար լեզվի (մասնավորապես անգլերենի) իմացության: Օրինակ, լավ լրագրող դառնալու կարևոր նախապայմաններից մեկը օտար լեզվի գերազանց իմացությունն է, քանի որ լրագրողները հաճախ հարցազրույցներ են վարում ոչ միայն ազգությամբ հայ, այլև օտարազգի դիվանագետների, դեսպանների, հյուպատոսների կամ այլ անգլախոսների հետ: Շատ կարևոր է, որպեսզի լրագրողի անգլերենը լինի ոչ միայն գրագետ, այլ վարժ և շատ սահուն:

Դպրոցում ստացած օտար լեզվի ոչ բավարար գիտելիքները հետագայում խոչընդոտում են ուսանողին լեզուն յուրացնելու ճանապարհին /Niederhauser, 2012: 28/: Բուհ ընդունվելու համար դիմորդները ձեռք են բերում որոշ գիտելիքներ օտար լեզվի քերականությունից և բառապաշարից, որոնք, սակայն, բավարար չեն սահուն ձևով հաղորդակցվելու համար: Առաջին

կուրսի ուսանողներից շատերը գիտակցում են իրենց օտար լեզվի իմացության ցածր մակարդակը և միևնույն ժամանակ հասկանում այդ լեզվին տիրապետելու անհրաժեշտությունն ու կարևորությունը: Դասընթացներին մասնակցելու ժամանակ նույն խմբում են հայտնվում օտար լեզվի տարբեր մակարդակներ ունեցող ուսանողներ, ինչը դժվարացնում է ուսումնական գործընթացը: Ոչ բավարար գիտելիքներ ունեցող ուսանողները կաշկանդվում են, ինչը վատ է անդրադառնում նրանց առաջընթացի վրա:

Մեր կարծիքով, այս հարցի հնարավոր լուծումը նրանց տարբեր խմբերի մեջ ընդգրկելն է՝ ըստ լեզվի իմացության մակարդակի:

Օտար լեզվի ուսումնասիրության մեջ հաջողության հասնելու հարցում որոշիչ դեր է կատարում տարիքը: Լեզվի ուսումնասիրությունն ավելի վաղ տարիքում սկսելը սովորողին լեզվի տիրապետման բարձր մակարդակի հասնելու հնարավորություն է ընձեռում: Մեծահասակների շրջանում տարածված է այն կարծրատիպը, որ մեծ տարիքում ոչ բոլորը կարող են ձեռք բերել օտար լեզվի իմացություն, կամ որ օտար լեզու սովորելու համար հատուկ լեզվական ունակություններ են անհրաժեշտ: Շատերի մոտ նոր լեզու ուսումնասիրելու հետ կապված բարդություներ են առաջանում, և նրանց թվում է, թե դրանք հաղթահարելն աստիճանաբար ավելի դժվար է դառնում: Մյուս կողմից, մեծ տարիքում օտար լեզու սովորողներն ավելի հստակ են պատկերացնում, թե ինչու է իրենց անհրաժեշտ օտար լեզվի իմացությունը, և սովորաբար նրանք ավելի հաստատակամ են հնարավորինս կարճ ժամանակամիջոցում լեզուն տիրապետելու հարցում:

Օտար լեզվով ելույթ ունենալը, հատկապես անգլալեզու լսարանի առջև, շատերի մոտ հուզմունք և լարվածություն է առաջացնում: Ծայրահեղ լարվածությունը երբեմն հանգեցնում է շփոթմունքի, որն էլ իր հերթին հիասթափության և լեզվի հետագա ուսումնասիրությունը շարունակելու պատճառ է դառնում: Ի տարբերություն երեխաների, մեծահասակներին մեծապես հետաքրքրում է շրջապատի կարծիքն իրենց լեզվի իմացության վերաբերյալ: Նրանք մեծ զգուշավորություն են ցուցաբերում լեզվական սխալներ կամ սայթաքումներ թույլ չտալու հարցում:

Ահա թե ինչու, օտար լեզվի դասավանդման պրոցեսում կարևոր է հաշվի առնել ուսանողների տարիքային գործոնը:

Լեզվի ուսումնասիրության գործում էական նշանակություն ունի նաև հիշողությունը:

Երբեմն ուսանողները կարծում են, որ եթե հասկացել են այն, ինչ լսել են կամ կարդացել, ապա նաև յուրացրել են այն: Հիշողության մեջ ամրապնդելու համար քայլեր չձեռնարկելը տարածված սխալ է: Հնարավոր է հիշել այն, ինչը մեկ անգամ լսել կամ կարդացել էք և ապա նաև հասկացել: Հիշելու առաջին մակարդակը ճանաչումն է: Որևէ տեղեկության կրկին առնչվելիս հեշտությամբ ճանաչում ենք այն: Երկրորդ մակարդակը հիշողությամբ վերարտադրումն է: Սա լսածը կամ կարդացածը ճշգրտությամբ վերարտադրելու կարողությունն է: Այս մակարդակին բնորոշ է տարբեր

տեղեկությունները միմյանց կապելը և այդ տեղեկությունները նոր ու տարբեր ձևերով կիրառելը:

Հիշելու արդյունավետությունը կախված է երկու գործոնից: Դրանք են՝ նոր տեղեկությունն արդեն ձևավորված գիտելիքին ավելացնելը և այդ գիտելիքի հաճախակի կիրառելը, ինչն էլ իրականացնում ենք օտար լեզվի դասավանդման գործընթացում:

Դրական կամ բացասական հույզերը նպաստում են որոշակի իրադարձություններ հիշելուն: Որևէ դեպքի հետ կապված հուզական ազդակները առաջացնում են դիպվածային հիշողություն: /Knight, 1993: 67/

Մշակույթն ու հաղորդակցությունն անբաժանելի են, քանի որ մշակույթով է պայմանավորված, թե ով է խոսում և ում հետ, ինչի մասին է խոսում, և թե ինչպես է ընթանում հաղորդակցական գործընթացը: Եվ, իհարկե, օտար լեզու սովորելու կարևոր գործոններից է նաև *մշակութային իրազեկությունը*, այն է՝ լեզվակիրների մշակույթի հետ ծանոթությունը: Ըստ մարդաբանների՝ մշակույթը մարդկանց մի խմբի կենսակերպն է, այն իր մեջ ընդգրկում է հասարակական գործունեություն, որ կապում է մի խումբ մարդկանց միմյանց և միաժամանակ տարբերակում է նրանց մյուսներից /Montgomery and Reid-Thomas, 1994: 5/:

Ըստ Ֆրանկի՝ երբ մենք օգտագործում ենք *մշակույթ* բառը, իհարկե, նկատի ունենք գրականություն, երաժշտություն և արվեստի մյուս տեսակների ամբողջությունը: Բայց չպետք է մոռանանք, որ յուրաքանչյուր ժողովրդի ուսեստները, տոները, տարագները, սովորույթները նույնպես կազմում են մշակույթի զգալի մասը, ինչպես նաև այդ ժողովրդի համար էական արժեհամակարգը, այս կամ այն հարցի շուրջ յուրօրինակ մոտեցումներն ու վերաբերմունքը /Frank, 2013: 3/:

Մեզ՝ անգլերենի մասնագետներիս համար, շատ կարևոր է հասկանալ, թե ինչպես անգլախոս երկրների մշակույթի մասին ունեցած մեր գիտելիքներն ու պատկերացումները կարելի է օգտագործել անգլերեն լեզու դասավանդելու ընթացքում /Frank, 2013: 2/:

Կրամշը նշում է, որ ուսուցչի պարտականությունն է սովորեցնել ուսանողներին հասկանալ, թե ինչու են տվյալ լեզուն կրողները խոսում հենց այդ ձևով, և թե ինչու են նրանք լռում /Kramersch, 1993: 245/

Միայն արտասանության, քերականության և բառապաշարին ուշադրություն դարձնելով երբեք չի կարելի խորությամբ ուսումնասիրել լեզուն: Դասավանդող մասնագետները պետք է զինված լինեն խորը և բազմակողմանի գիտելիքներով ուսանողների մոտ այդ երկրների մշակույթի, ու սովորույթների նկատմամբ մեծ հետաքրքրություն առաջացնելու նպատակով:

Օրինակ՝ այդ բանին մեծապես նպաստում են ազգային տոներին նվիրված դասերը:

Գոհունակության տոնը (Thanksgiving) նշելիս ուսանողները ծանոթանում են տոնի ծագմանը, համեմատում այն բարեկենդանի տոնի հետ: Նրանց հանձնարարվում է նմանություններ, տարբերություններ կամ ընդհան-

րություններ գտնել, որի ընթացքում ուսանողները փութաջանորեն պրպտում են համացանցի տարբեր կայքերում և, բարեբախտաբար նաև գրքերում՝ փորձելով գտնել որքան հնարավոր է շատ ու հետաքրքիր փաստեր: Ակտիվ և արդյունավետ քննարկումներից հետո ուսանողները խոստովանում են, որ վերոնշյալ մթնոլորտը նպաստում է իրենց մոտ մեծ հետաքրքրություն առաջացնելուն, որը, մեր կարծիքով, *մոտիվացիոն* գործոն է անգլերենը խորությամբ ուսումնասիրելու համար:

Երբ ամեն տարի հոկտեմբերի 31-ին տոնվում է *Halloween* կոչվող տոնը, որոշ դասախոսներ իրենց ուսանողներին հանձնարարում են տեղեկություններ հավաքել այդ տոնի մասին և ելույթ ունենալ զեկուցումներով: Սա մեծ խանդավառություն և ոգևորություն է առաջացնում ուսանողների շրջանում:

Ուսանողներն անհամբերությամբ են սպասում են նաև Սուրբ Ծննդյան տոնին նվիրված դասերին, որոնց ընթացքում նրանք հնարավորություն են ստանում ծանոթանալու տարբեր երկրներում տոնին առնչվող ավանդույթներին, պատմություններին, սովորում են երգեր և բանաստեղծություններ: *Մշակութային իրազեկությունը* կարևոր է, որպեսզի մարդիկ հասկանան, թե ինչու մի երկրում կարելի է այս կամ այն բանն անել, իսկ մյուսում՝ ոչ, թե ինչու մի երկրում առաջնային են համարվում որոշ հատկանիշներ, իսկ մյուսում՝ ոչ: Օրինակ, մեզ՝ հայերիս համար, առաջնային են հավատարմությունը, հյուրասիրությունը, առատաձեռնությունը, հարգանքը մեծերի նկատմամբ, մինչդեռ, օրինակ, ամերիկացիները հակված են գնահատելու անկախությունը, ինքնավստահությունը, հավասարությունը և այլն: Երբ մենք սովորեցնում ենք օտար լեզու (մասնավորապես անգլերեն), սովորողները պետք է իմանան, թե ինչ անհարմար իրավիճակներում կարող են հայտնվել նրանք օտար երկիր ճանապարհորդելիս: Չէ՞ որ շատ հաճախ մեր հայրենակիցները մշակութային շոկ են ապրում, երբ, օրինակ, օտար երկրներում ամեն ոք վճարում է իր համար կամ էլ, ասենք, 1-2 րոպե ուշանալու դեպքում խիստ նկատողություն է ստանում վերադասից:

Մեր օրերում տարածված է այն կարծիքը, որ մարդիկ սկսել են քիչ կարդալ կամ, երբեմն էլ, ընդհանրապես չկարդալ *գեղարվեստական գրականություն*: Իհարկե, մասամբ դա այդպես է, բայց, հուրախություն մեզ, երբեմն կարելի է հանդիպել շատ կարդացած երիտասարդի, ում հետ շփումը միայն մեծ բավականություն և հաճույք է պատճառում: Կուզենայի նաև նշել, որ մենք՝ մեծերս, սիրում ենք համեմատել այսօրվա երիտասարդությանը մեզ հետ՝ մոռանալով, որ եթե նրանք էլ մեզ նման լինեին, առաջընթաց չէր լինի ընդհանրապես: Չէ՞ որ վերջին 20-30 տարիների ընթացքում աշխարհը թևակոխել է նոր դարաշրջան՝ բարձր տեխնոլոգիաների դարաշրջանը, և շատ բնական է, որ ժամանակակից երիտասարդները գերադասում են պրոգրեսիվ լինել՝ դրանով ցույց տալով, որ իրենք համընթաց քայլերով առաջ են գնում դարի պահանջներին:

Նախ ասենք, որ *գեղարվեստական գրականություն* կարդալն ամեն ոք հասկանում է յուրովի: Շատ հաճախ երիտասարդներին (և երբեմն էլ

դեռահասներին) ստիպում են կարդալ գեղարվեստական գրականություն, ինչը դրական արդյունքի փոխարեն հակառակ, բացասական ռեակցիա է առաջացնում: Երեխան սկսում է հաշվել գրքի էջերը և ծնողներին տեղեկացնել, թե քանի էջ է կարդացել, ասենք, մեկ ժամվա ընթացքում:

Մեր կարծիքով, պետության կողմից պետք է մշակվի հատուկ պարտադիր ծրագիր դպրոցում և ԲՈՒՀ-ում համաշխարհային և հայ գրականություն դասավանդելու համար: Հարկավոր է ստեղծել բանիմաց մասնագետների մի խումբ, որը կկարողանա հստակ որոշել, թե որ դասարանում երեխան ինչ գրականություն պետք է կարդա: Ընդ որում, մեր կարծիքով այդ խմբի մեջ պետք է ընդգրկվեն ոչ միայն ուսուցիչներ, դասախոսներ, մեթոդիստներ, այլև գրականագետներ ու արվեստի գործիչներ:

Օրինակ՝ առաջինից չորրորդ դասարաններում երեխան կարող է կարդալ հեքիաթներ (ընդ որում, ոչ միայն հայկական այլև արտասահմանյան հեղինակների): Չորրորդ դասարանից սկսած՝ երեխան կարող է սկսել կարդալ արկածային գրականություն (Մայն Ռիդ, Ստիվենսոն, Դանիել Դեֆո, Ժյուլ Վեռն և այլն):

Շատ կարևոր է զուգահեռներ անցկացնել տարբեր գրական գործերի միջև, նրանց միջև ընդհանրություններ և տարբերություններ գտնել: Օրինակ, երբ ուսանողին հանձնարարվում է տնային ընթերցանություն, դասախոսը, հաշվի առնելով տարիքային առանձնահատկությունները, կարող է առաջարկել կարդալ Վիլյամ Սարոյանի «Մարդկային կատակերգությունը» կամ էլ, օրինակ, Սելինջերի «Տարեկանի արտում, անդունդի եզրին» ստեղծագործությունները:

Մեր կարծիքով, *գրականությունը* կարող է ոչ միայն կրթել, այլ նաև հայրենասեր սերունդ դաստիարակել, որը հստակ կպատկերացնի մեր ժողովրդի տեղն ու դերը ոչ միայն համաշխարհային գրականության, այլև համաշխարհային քաղաքակրթության համատեքստում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Peter M. Responses to English for Specific Purposes. California: San Jose State University, 1998.
2. Theodore O. K. Study Strategies for Careers. Boston, 1993.
3. Linda K. L. ASAP – Academic Skills Achievement Program. Boston, 1994.
4. Montgomery M., Raid-Thomas H. Language and Social Life, British Council, 1994.
5. Frank J. Raising Cultural Awareness in the English Language Classroom // *Forum*, N 4, 2013.
6. Niederhauser J. S. Motivating Learners at South Korean Universities // *Forum*, N 3, 2012.
7. Sapir E. An Introduction to the Study of Speech, Boston, 1921.
8. Kramsch C. Context and Culture in Language Teaching. Oxford: OUP 1993.

Р. НИКОГОСЯН, Б. САРУХАНИЯН – Роль культурной грамотности в процессе преподавания иностранного языка. – Преподавание иностранного языка – активный и всеобъемлющий процесс. Данная статья посвящена некоторым аспектам преподавания английского языка. В числе различных экстралингвистических факторов рассматриваются мотивация и культурная грамотность, которые играют большую роль в общении людей, изучающих английский язык. В статье приводятся примеры того, как можно стимулировать мотивацию и повышать культурную грамотность у студентов, изучающих английский язык.

Ключевые слова: экстралингвистические факторы, культурная осведомленность, функция общения, мотивация, коммуникация, процесс обучения иностранному языку

H. NIKOGHOSYAN, B. SARUKHANYAN – The Role of Cultural Awareness in Foreign Language Teaching. – Foreign language learning is an active and complex process of acquiring knowledge and skills. There exist a number of extralinguistic factors affecting language learning. This paper touches upon factors as motivation, age, memory, cultural awareness and reading fiction as nowadays they play a great role in the communication process.

Key words: extralinguistic factors, cultural awareness, communicative function, motivation, communication, foreign language learning/teaching process